

[Araştırma Makalesi] **Atıf/Citation:** Demir, E. (2022). Akdenizlilik kimliği ve bir akdeniz okuması bağlamında Aganta Burina Burinata'da insan ve mekân, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30): s. 222-238. **Gönderim Tarihi:**11.02.2022 **Kabul ve Yayın Tarihi:** 20.05.2022-31.05.2022 **DOI:** 10.54600/igdirsosbilder.1071881

Yazar/Author

Erdi DEMİR*

Makale Adı/Article Name

Akdenizlilik Kimliği ve Bir Akdeniz Okuması Bağlamında Aganta Burina Burinata'da İnsan ve Mekân

People and Space in Aganta Burina Burinata in The Context of The Identity of The Mediterranean and The Reading of The Mediterranean

Öz

Akdeniz, coğrafi bir terim olmasının yanında insanı, tarihi ve iklimiyle tarih boyunca birçok uygarlığa yaşam güzergâhı olmuş bir coğrafyadır. Akdeniz'i antik çağdan günümüze çekici kılan unsurlar, Akdeniz'in iklimi, yetiştirdiği tarım ürünleri, sosyolojik imkânı ve yaşam biçimleridir. Akdeniz'in sosyolojik bir bakış açısıyla yorumlanması, sahip olduğu toplumsal, kültürel, edebi, ekonomik, antropolojik ve demografik zenginliklerin ortaya çıkarılmasında önemli ölçüde etkili olmuştur. Bu araştırmanın konusu, Halikarnas Balıkçısı'nın Aganta Burina Burinata yapıtında Akdenizlilik kimliği/duyarlılığı olgusu ile ilgilidir. Araştırmada Akdenizlilik olgusunun ne anlama geldiği, Akdenizlilik kimliğini ortaya çıkaran unsurların neler olduğunu tespit edebilmek ve bu bağlamda Aganta Burina Burinata'da Akdeniz'i insan ve mekân temelinde incelemek hedeflenmiştir. Bu amaçla Akdenizlilik kimliği/duyarlılığı bağlamında literatür taraması yapılarak yapıt doküman incelemesi metoduyla incelenmiş, toplanan veriler tematik olarak analiz edilmiştir. Nitekim edebi yapıtlar kaleme alındığı dönemin tarihsel, kültürel ve ekonomik bakış açılarını yansıtmaları bakımından önem arz etmektedirler. Bu açıdan yazarın yapıtında Akdeniz'i, Akdeniz insanını nasıl betimlediği, Akdenizlilik olgusunu nasıl yansıttığı incelenmiştir. Sonuç olarak, Akdenizliliğin tarihsel ve toplumsal bir içeriğe sahip olduğu anlaşılmakla birlikte, Akdenizliliğin, yaşam deseniyle, gündelik yaşam pratikleriyle açıklanabilen bir kavram olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akdeniz, Akdenizlilik Kimliği, Halikarnas Balıkçısı, Aganta Burina Burinata.

ABSTRACT

In addition to being a geographical term, the Mediterranean Sea is a geography that has been a life route for many civilizations throughout history with its people, history and climate. The elements that make the Mediterranean attractive from ancient times to the present day are the climate of the Mediterranean, the agricultural products it grows, its sociological possibility and the way of life. The interpretation of the Mediterranean Sea from a sociological point of view has been significantly effective in revealing the social, cultural, literary, economic, anthropological and demographic wealth that it has. The subject of this research is related to the phenomenon of identity/sensitivity of the Mediterranean in the work of Aganta Burina Burinata by the Fisherman of Halicarnassus. In the research, it was aimed to determine what the phenomenon of the Mediterranean Sea means, what are the elements that reveal the identity of the Mediterranean Sea, and in this context, to study the Mediterranean Sea in Aganta Burina Burinata on the basis of people and space. For this purpose, a literature review was carried out in the context of Mediterranean identity /sensitivity and the artwork was examined using the document review method, and the collected data were analyzed thematically. As a matter of fact, literary works are important in terms of reflecting the historical, cultural and economic perspectives of the period in which they were written. From this point of view, the author's work examines how he depicts the Mediterranean Sea, the Mediterranean people, and how it reflects the phenomenon of the Mediterranean.

Keywords: The Mediterranean, The Identity of the Mediterranean, the Fisherman of Halicarnassus, Aganta Burina Burinata.

* Doktorant, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Yeni ve Yakınçağ Araştırmaları Doktora Bölümü, edemir.akdeniz@gmail.com ORCID:0000-0003-3227-5984

Giriş

Akdeniz, gizemli bir coğrafya, deniz olmanın ötesinde bir yaşam güzergâhıdır. Akdeniz denilince bilinen iki farklı Akdeniz kavramı akla gelmektedir. Birincisi fiziki coğrafya bağlamında nesnel bir biçimde kavranabilen bir Akdeniz'dir. Bu Akdeniz, Doğu'da İsrail'in Hayfa Limanı'ndan Batıda İspanya ve Fas topraklarının bulunduğu Cebelitarık Boğazı'na kadar uzanan büyük bir iç denizdir. Milyonlarca yıl önce tektonik hareketler neticesinde oluşmuş, altı kıtanın üçünün kesişme noktasında yer alan Akdeniz, Kuzey Afrika, Güney Avrupa ve Batı Asya'nın arasında yer almaktadır. Cebelitarık'tan Lübnan kıyılarına kadar yaklaşık 3600 km uzunluğa sahip Akdeniz'in Afrika kıtası ile Avrupa kıtasının en yakın kesişme noktası (Cebelitarık Boğazı) yaklaşık 14 km'dir (Hughes 2005: 3). Diğer Akdeniz kavramı ise beşeri coğrafyanın Akdeniz terimidir. Bu terim, Akdeniz'in demografik yapısı, ekonomik faaliyetleri, tarihi, sosyolojisi, toplumsal dokusu, enerji kaynakları, ulaşım ağları, siyasi ve kültürel yapısıyla ilgilenmektedir.

Fiziki coğrafyanın Akdeniz'i, Buzul Çağı'nın son döneminde takriben M.Ö. 8000'li yıllarda buzulların erimesi, deniz seviyelerinin yükselmesiyle Cebelitarık Boğazı'ndan akan su kütlesiyle oluşmuştur. Aslında beşeri coğrafyanın Akdeniz'i ise bu havza etrafında şekillenen yaşam, ticaret, nüfus, din, mimari, sanat gibi toplumsal kurumlarla ilgilenmektedir (Tekeli, 2018: 7). Halikarnas Balıkcısı'nın deyişiyle coğrafi bilgilere göre tanımlanan üç kara parçasından daha gerçekçi niteliklere sahip Akdeniz, altıncı kıtanın ta kendisidir. Medeniyetin beşiği olan Akdeniz'de, Atlantik Okyanusu ve Pasifik Okyanusu'ndaki fırtına ve tayfunlar görülmez. Cebelitarık Boğazı bu olumsuzlukları, elinin tersiyle iter ve bambaşka bir ferahlık sunar Akdeniz insanına. Lyon Körfezi'nden Adriyatik Denizi'ne kadar uzanan tatlı bir iklim eşlik eder bu coğrafyaya. Çanakkale Boğazı'ndaki yelkenlere ve teknelere meltemiyle buse konduran Akdeniz rüzgârı, zeytin ağaçları, limon çiçekleri ve ala renkli dağları ile farklı bir kuşak yaratır (Pryor, 1992: 12). Girit, bir anne edasıyla yanında yer alan küçük ada ve adacıklarla el sallar masmavi yelkenlere. Sonra uzaktan şarkılar söyleyen Sicilya Adası'nın sesleri duyulur iyot kokusuyla. Mağrip'ten gelen türkü sesleri lirizmin can damarıdır adeta (Halikarnas Balıkcısı, 1991: 16).

Tarih boyunca elverişi iklimi, zengin biyo çeşitliliği, Nil, Po ve Ren gibi başlıca su kaynaklarını, içinde barındırması sebebiyle birçok uygarlığın istila ve göçlerine maruz kalan Akdeniz coğrafyası, İskenderiye'den Beyrut'a, Kıbrıs'tan Atina'ya, Napoli'den İstanbul'a kadar geniş bir yaşam ünitesini içinde barındırmaktadır. "Göç, mekânlar arasında kültürel değişimin, sosyal ve ahlaki alışkanlıkların, ulaşım ve iletişimin, yaşam pratiklerinin değişimini sağlayan bir toplumsal değişme sürecidir" (Demir, 2022a: 132). Nitekim göçle birlikte toplumlar yeni sosyolojilere, yeni kimliklere, farklılıklara ve çeşitliliğe ulaşabilmektedir (Castelli, 2018: 2; Doğan, 2018: 13; Demir, 2022b: 78).

Abulafia (2011)'ya göre Akdeniz coğrafyasının tarihini etkileyen 5 önemli faktör bulunmaktadır.

Bunların birincisi; M.Ö. 1200'lü yıllardaki Çanakkale'deki Troya'nın düşmesi,

İkincisi M.Ö. 1200-M.S. 500 arasını kapsayan Roma İmparatorluğunun kuruluş ve dağılıp dönemi,

Üçüncüsü 1347 yılında Kırım civarında ortaya çıkan savaş, göç ve ticaret gibi unsurlarla yayılan "Kara Ölüm" denilen ve Akdeniz coğrafyasının demografik yapısını derinden etkileyen Büyük Veba Salgını (Tabak, 2006: 60).

Dördüncüsü İspanya, İtalya ve Fransa gibi Akdeniz Ülkeleri ile İngiltere, Hollanda gibi ülkelerin nüfuz mücadeleleri sonucu coğrafi keşiflerle Doğu Hindistan'a ve Çin'e giden yeni yolların keşfedilmesi,

Beşincisi, yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya atılan yeni bir kimlik kavramıdır. Bu kavram Akdenizliliktir. Akdeniz denilince *II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası* isimli yapıtıyla Akdeniz kültür ve tarihi üzerine işlevsel ve derin bir araştırma yapmış olan Fransız tarihçi ve toplumbilimci Fernand Braudel akla gelmektedir. Yapıtında diploması, savaş veya imparatorlukların tarihini anlatmak yerine Akdeniz coğrafyasının toplumsal, ekonomik ve kültürel tarihini Long Duree (uzun erimli tarih anlayışı) ile anlatan Braudel, Akdeniz coğrafyasının dağlarını, ovalarını, şehirlerini, iklimini, uygarlıklarını, inançlarını, yemek kültürünü, tarım ürünlerini ve insanını konu almıştır. Peki, Akdeniz neresidir? Akdenizlilik kimliği ne anlam ifade etmektedir? Akdeniz, sadece bir resme bakmak değil, yüzlerce binlerce resim, rengârenk tondur. Akdeniz, bir kültür değil, onlarca kültürü içinde barındıran, kendine has iklimi, kendine özgü tarım ürünleri yetiştiren ve ortak bir tarih geçmişini içinde barındıran bir olgudur (Braudel, 1990: 22). Akdeniz, Şam'dan Kıbrıs'a, Messina Boğazı'ndan Marsilya'ya, Barcelona'dan İstanbul'a, Palermo'dan İskenderiye'ye uzanan şehirler, mimari yapılar, deniz ürünleri ve sayılamayacak kadar çok sayıda maddi ve manevi zenginliği ifade etmektedir. "Akdeniz'de üç anakaranın yani Afrika, Asya ve Avrupa'nın kıyıları vardır, denir. Bu kesinlikle doğru değildir. Buna inanmak coğrafik bir ham hayale inanmaktır. Tanca, Cezayir, Fas, Trablus ve Mısır Afrika değildir. Afrika, büyük sahradan başlar." (Halikarnas Balıkçısı, 2011: 72). Dolayısıyla Türkiye ve Suriye gibi ülkeleri kara ülkesi olarak değerlendirmek tek taraflı bir bakış açısının ürünüdür. Suriye, Yunanistan ve Türkiye'yi, iklim, bitki örtüsü ve insanları ile Akdeniz Uygarlığı içinde değerlendirmek gerekmektedir (Öztürk, 2014: 209).

Peki, Akdeniz'i Akdeniz yapan unsurlar ya da değerler nelerdir? Tekeli'ye (2018: 7, 8) göre Akdeniz, Akdeniz'in kuzeyinde zeytin ağaçlarının görüldüğü yerle güneyinde palmye ağaçlarının bittiği yer arasındaki yaşam alanıdır. Braudel (1990: 22, 26) Akdeniz'i meydana getiren değerlerin; ortak iklim, yetiştirilen tarım ürünleri ve ortak tarih bilinci ve ticaret ilişkileri olduğunu belirtmektedir. Akdeniz, yazları sıcak, kurak; kışları ılıman ve yağışlı bir iklime sahiptir. Halikarnas Balıkçısı (1991: 24) Altıncı Kıta'nın muazzam bir iklime sahip olduğunu, bir Akdenizlinin hiç üşümeden, palto giymeden, soba yakmadan dört mevsimi geçirebileceğini belirtmiştir. Balıkçılık, avcılık, sünger avcılığı ve dalgıçlık açısından uygun koylara ve boğazlara sahip Akdeniz, su yüzeyinde taşımacılık açısından oldukça elverişli bir pozisyona sahip olmasına rağmen iklimin taşımacılık üzerinde belirleyici olduğu görülmektedir. Messina Boğazı, Palermo Körfezi, Cebelitarık Boğazı, İstanbul Boğazı, Süveyş Kanalı, İskenderun Körfezi ve Kartaca Körfezi gibi geniş hinterlanda sahip Akdeniz, kışları deniz taşımacılığı açısından sorunlu olabilmektedir. "Osmanlı Devleti karşısında Preveze Deniz Savaşı'na katılan Haçlı donanmaları amirali, Venedikli ünlü denizci Andre Doria'ya (1468-1560) göre Akdeniz'in en güvenli üç limanı; Kartaca, Haziran ve Temmuz'dur" (Braudel, 1990: 70).

Akdeniz'de yetiştirilen tarım ürünlerine bakıldığında iklim faktörünün belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki, zeytin, üzüm, portakal, limon, pamuk, buğday, incir, tütün, haşhaş, kekik, nane, mısır, nar, muz ve kivi gibi çok sayıda sebze ve meyve Akdeniz'in geçmiştir. Bu bağlamda zeytin, üzüm ve buğdaya ayrı bir parantez açmakta fayda vardır. Akdeniz insanı zeytin yetiştiriciliği yaparak ocağında pişirebileceği yemeğin yağını elde etme imkânına sahiptir. Aynı

şekilde pişirdiği yemeğin yanına içeceğini üzümün suyu ile sağlayabilmektedir. Buğday ise olmazsa olmaz ürünlerden birisi olup; undan ekme yapılımasını mümkün kılan temel besin maddelerinin başında gelmektedir. Besin maddelerinin dışında Akdeniz'de balıkçılık, yaylacılık ve konargöçerlik gibi faaliyetler önemli bir yere sahiptir. Alpler'in güneye bakan kesimlerinde, İtalya'nın Puglia'sında, Toroslarda, Pirene Dağları'nda, Balkanlarda, Apeninlerde ve Akdeniz boyunca uzanan İspanya'daki Meseta'da yaylacılık faaliyetleri yapılmaktadır (Braudel, 1990: 116). Küçükbaş (koyun, keçi) ya da büyükbaş hayvan yetiştiriciliği ile uğraşan insanlar, hayvanlarını iklime alıştırmak, yeni yiyecek ve içecek kaynakları bulabilmek, daha verimli ve kaliteli ürünler elde etmek amacıyla yaylalara göç etmişlerdir (Uslu, 2015: 21; Uslu, 2019: 36). Nitekim Türk kültüründe yaylacılık ve konargöçerliğin önemli bir yeri olduğu söylenebilir (Uslu, 2010: 48; Ak, 2018: 2; Demir, 2022c: 344). Havaların ısınmasıyla birlikte hayvanlarını otlatmak için bahar aylarından itibaren yaylalara göç eden insanlar bir süre sonra yaşamak amacıyla yüksek rakımlarda baraka veya tahtadan evler yaparak buralara yerleşmeye başlamışlardır. Bu durum zamanla yaylacılık kültürünün gelişmesini sağlamıştır. Halen İtalya, İspanya, Türkiye ve Yunanistan'da bu konargöçer kültür geçerliliğini korumaktadır. Akdeniz'de hayvancılık ve balıkçılık faaliyetleri konusunda inanç kavramının belirleyici bir rol üstlendiği bilinmektedir. Nitekim Batı Akdeniz (Messina Boğazı'ndan Batı kısmı) Hristiyanlık inancının etkisiyle domuz yetiştiriciliği ile uğraşırken, Doğu Akdeniz (Ortodoks Yunanistan ve Musevi İsrail hariç) domuzdan ve üzüm suyu ile yapılan her türlü yiyecek ve içecekten uzak durmayı tercih etmiştir. İslamiyet'in kuralları ve teamülleri domuz eti, içki ve bazı deniz ürünlerinin tüketilmesini sakıncalı gördüğünden deniz ürünleri Müslüman yemek kültüründe pek ilgi görmemiştir (Braudel, 1990: 44).

Horden & Purcell'e (2006) göre Akdenizlilik kimliği etnografik bir kavramdır. Tarihsel, toplumsal ve kültürel bir temeli olan Akdenizlilik, toplumların ya da sosyal grupların aslında kim oldukları, kendilerini nasıl ifade ettikleri, üretim ve tüketim alışkanlıkları, inançları ve değerleri ile ilgilidir. Orhan Pamuk, *Öteki Renkler*'de bu durumu "Akdeniz duyarlılığı" olarak ifade etmiştir. Akdeniz'in kendine ait bir bayrağı, ordusu olmadığını fakat bu duyarlılığın toplumsal anlamlar ve sembollerle inşa edildiğini belirten Pamuk, iklim birliği, tarih birliği ve ekonomik birliğin yapay olarak bu duyarlılığı inşa ettiğini vurgulamıştır (Pamuk, 2013: 377). Akdeniz'i, geçmişten beri sadece avlanma, balıkçılık ya da deniz savaşlarının yapıldığı bir su yolu görmenin ötesinde, pastoral özellikleri, imkânları dâhilinde değerlendirmek yeni bir yaşam stratejisi ve duyarlılık oluşturabilmektedir. Bir Kuzeyli olarak Güney'i yazmak istediğini belirten Braudel'in *II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, Agatha Christie'nin *Nil'de Ölüm*'ü, Alexander Dumas'ın *Monte Cristo Kontu*, Nikos Kazancakis'in *Zorba'sı* ve Halikarnas Balıkcısı'nın *Aganta Burina Burinata'sı* bu duyarlılığın oluşmasında önemli katkılar sağlamıştır. Ginio (2006: 29), 20. yüzyıl tarihçileri Belçikalı Orta Çağ uzmanı Henri Pirenne, Shelomo Dov Goitein ve Fernand Braudel'in Akdeniz düşüncesinin, Akdenizlilik kimliği oluşumunda önemli bir yere sahip olduğunu belirtmektedir.

Nitekim üç tarihçi, bir iç deniz olarak kabul ettikleri Akdeniz'in dil, düşünce, ürün, fikir, gelenek ve göreneklerin taşınmasını ve aktarılmasını sağlayan tarihi ve toplumsal bir görev üstlendiğini ileri sürmektedir. Halikarnas Balıkcısı (1991: 25, 32) Dante'nin İtalya'yı "Evet'in yankılandığı ülke olarak tanımlamasından yola çıkarak iklim, gelenek, görenek, inanç ve doğal faktörleri göz önünde bulundurarak bir genelleme yapmış ve Akdeniz insanının "Evet" demeye eğilimli,

uzlaşmacı ve yapıcı, cana yakın kimseler olduğunu belirtmiştir. Akdenizlinin maceraperest, yeni şeyler keşfetme konusunda ilgili ve meraklı olduğunu aktaran Halikarnas Balıkcısı, Christoph Colomb'u, Amerigo Vespucci'yi, Macellan'ı, Del Kano'yu, Bartelmi Diaz gibi Akdenizli denizcileri örnek vermiştir. Yeni Dünya'yı, coğrafi keşifleri, Rönesans'ı hazırlayanların ortak özelliği Akdenizli olmaları olmuştur.

Akdeniz'in mevcut toplumsal yapısının ortaya çıkmasında, Akdeniz'deki devletlerin ve milletlerin oluşmasında belirleyici faktörün göç hareketliliği olmuştur. Nitekim Akdeniz tarihini okumak, Akdeniz'deki istila, sürgün ve göçün toplumsal tarihini incelemek anlamına gelmektedir. Öyle ki M.Ö 1200 yıllarında "Büyük Ege Göçleri" olarak ifade edilen Trakya kavimlerinin Yunanistan'ı (Hellen) ve Peleponnesos'u (Mora Yarımadası) istila etmeleri akabinde Aiol ve İon kavimlerinin Batı Anadolu'ya göç etmesiyle büyük bir ekonomik, demografik ve siyasi hareketlilik süreci ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde Akdeniz coğrafyasında M.Ö. 3000'lerde Arami Göçleri, M.Ö. 1200'lerde İbrani Göçleri, M.S. 375 Kavimler Göçü, 1492 İspanya'dan Yahudi Sürgünü Akdeniz coğrafyasının nüfus kompozisyonunun oluşmasında, sosyal dokunun değişmesinde önemli bir pay sahibidir (Aygül ve Demir, 2021: 363). Bu bağlamda Akdenizlilik olgusunun ortaya çıkmasında göçlerin, sürgünlerin ve istilaların önemli bir işlevi olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak, Akdenizlilik kimliği toplumsal, kültürel semboller ve anlamlar üzerine inşa edilen bir olgudur. Bu kimlik Akdeniz'deki yemek kültüründen, eğlence kültürüne, inançlardan, mimariye, edebiyattan sanata kadar geniş bir yelpazede anlam kazanmaktadır. Akdenizlilik kimliği/duyarlılığının Akdenizli olmayan bilim insanları, toplumbilimciler ve düşünürler tarafından ileri sürülmesi dikkat çekicidir. Akdenizlilik kimliği/duyarlılığı bileşenleri ortak iklim, yetiştirilen tarım ürünleri, ortak tarihsel ve toplumsal bilinçtir. Akdeniz'in coğrafi ve fiziki sınırları Doğu ve Batı Akdeniz arasında sınırlı değildir. Akdeniz'in sınırları Adriyatik Denizi, Ege Denizi, Süveyş Kanalı, Marmara ve Karadeniz'i de içine almaktadır. Öyle ki Çanakkale Boğazı, Marmara ve Karadeniz kıyılarında kendiliğinden yetişen zeytin ve incir ağaçları bu ortak iklimin yansıması olarak değerlendirilebilir.

Akdeniz'in sosyolojik ve kültürel sınırları ise daha geniştir. Örnek vermek gerekirse Amerika kıtasını (Yeni Dünya) keşfeden Akdenizli bir denizcidir. Rönesans (Yeniden Doğuş) Akdeniz'de İtalya'da ortaya çıkmış, Avrupa'yı etkilemiştir. Tüm Avrupa'yı, Amerika'yı etkisini altına alan Barok tarzı mimari yapılar bir Akdeniz ülkesi olan İspanya'da ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde bir Akdeniz şehri olan İstanbul'daki camilerin mimari yapıları başta İran olmak üzere Hindistan ve Orta Doğu'da rol model oluşturmuştur (Braudel, 1990: 88). Akdeniz, sadece üç kıtanın kesişme noktası değil aynı zamanda denizden, karadan birbiriyle bütünleşmiş yollar ve bu yollar üzerindeki yaşamları, değerleri, kültürleri temsil etmektedir. Özellikle deniz taşımacılığı konusunda tarihsel bir öneme sahip Akdeniz, Doğu'nun her türlü yiyecek, içecek, baharat, ipek, pamuk ve zenginliklerinin Avrupa'ya, Kuzey Afrika'ya taşınmasını kolaylaştırmıştır.

1300'lü yıllardan 1600'lü yıllara kadar Venedik ve Napoli'nin Akdeniz'in en zengin ve gelişmiş şehirleri olmasında bu ticaret ağları ve ulaşımın katkısı oldukça fazladır. Irk, dil, din, yaşam biçimi bakımından çeşitlilik arz eden bir görünüme sahip Akdeniz'in Batısında Hristiyan Katolik inancı yaygınken, Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz'in çoğunluğunda İslam inancı egemendir. Akdenizlilik içinde Endülüs kültürünün önemli bir yeri vardır. Afrika'dan İspanya'ya uzanan

İslam medeniyeti, İspanya'da kendinie özgü kültürel karakteristikler, mimari ve sanat yapıları üretmiştir. Musevilik, Hristiyanlık ve İslam dinleri, Doğu Akdeniz topraklarında ortaya çıkmıştır (Halikarnas Balıkcısı, 1991: 72). Akdeniz, Ortodoks Helen kültürü ise Yunanistan'da temsil edilmektedir. Eski ismiyle Kostantinopolis yani Türk ve Müslüman şehri olan İstanbul'un Ortodoks Hristiyan kültüründe özel bir yeri vardır. İstanbul Fener Rum Patrikhanesi, Ortodoksların dinsel merkezi durumundadır. Pamuk (2013: 381) Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal olarak başarılı bir Batılılaşma sınavı veremediğini, Akdenizlilik duyarlılığının bu bağlamda Fransa, İspanya ve İtalya gibi ülkelerle yeni sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkiler kurulmasında birleştirici bir güç olabileceğini ifade etmektedir. Vizesiz Avrupa seyahatleri, Akdeniz ülkeleri arasında sermaye, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanması, kültür birliği, enerji işbirliği anlaşmaları ile Akdeniz toplulukları kurulması düşünülebilir. Küreselleşme ve bilgi toplumuna geçişle beraber bölge ekonomilerinin merkez ekonomilere entegre olma süreçleri, yenilenebilir enerji kaynaklarına duyulan ihtiyaç uluslararası rekabeti giderek arttırmaktadır. Bu durum karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde olan Akdeniz toplumlarının daha fazla ilişki içinde olabileceğini ortaya koymaktadır (Aygül ve Demir, 2020).

1. Araştırmanın Amaç ve Önemi

Araştırmanın konusu, Halikarnas Balıkcısı'nın Aganta Burina Burinata isimli yapıtında Akdeniz'i ve Akdenizlilik olgusunu nasıl incelemiş olduğudur. Akdeniz, fiziki coğrafyanın konusu dışında toplumlar açısından ekonomisi, yeryüzü şekilleri, mimarisi, üretim ve tüketimi, demografisi, yaşama sanatı, inancı ve değerleriyle rengârenk bir kültürler mozağıdır. Akdeniz'i, Akdeniz yapan tarihsel, toplumsal değerler ve iklim farklı bir yaşam biçimi ve düşünce dünyası oluşturmaktadır. Bu bakımdan Akdeniz'in şehirlerini, adalarını, kıyılarını, mekânlarını ve insanlarını farklı bir bakış açısıyla değerlendirmek, Akdenizlilik farkındalığı konusunda bir bilinç oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, Balıkcı'nın romanında Akdenizlilik kimliği/duyarlılığını ortaya çıkaran unsurların neler olduğunu açıklayabilmek ve bu bağlamda Aganta *Burina Burinata* isimli yapıtta Akdeniz'i mekân ve insan boyutuyla inceleyebilmektir. Bu bağlamda Akdeniz olgusuna yeni bir bakış açısı oluşturmak ve Akdenizlilik olgusu hakkında bilinç artırma, farkındalık yaratmak düşüncesi amaçlanmaktadır. Araştırmada Akdeniz'i fiziki ve coğrafi boyutuyla ele almak yerine mevcut çalışmada Akdeniz'i tarihsel, edebi ve sosyolojik bağlamda ele alarak sosyo kültürel yönüyle incelemeye özen gösterilmiştir. Çalışmanın düşünsel ve kültürel bakımından literatüre zenginlik katacağı düşünülmektedir.

1.1. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada Akdeniz Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ve Antalya Büyükşehir Belediyesi, Doğan Hızlan Kütüphanesi'nde mevcut konuyla ilgili arşiv taraması yapılmıştır. Literatür taraması yoluyla toplanmış kaynaklar üzerinde doküman incelemesi metodu kullanılarak Akdeniz ve Akdenizlilik kimliği/duyarlılığı, Akdeniz'de mekân ve insan ile ilgili veriler toplanmıştır. Dolayısıyla araştırmanın veri toplama tekniği doküman incelemesidir. Bowen'e (2009: 27) göre doküman incelemesi, sosyal bilimlerde en sık kullanılan veri toplama tekniklerinden birisi olmakla beraber, bazı sosyal bilimcilere göre doküman analizi aynı zamanda bir veri analiz tekniği olarak kabul görmektedir. Dokümanlar, yazılı, sözlü, görsel olabileceği gibi, işitsel ve görsel dokümanlarda olabilir. Video, belgesel, mahkeme kayıtları, nüfus kayıtları, makale, dergi, kitap, ses kaydı, fotoğraflar dokümana örnek gösterilebilir. Doküman incelemesi yapılırken

incelenen dokümanların benzer özellikler taşıyan diğer bilgi ve belgelerle karşılaştırılması oldukça önemlidir. Nitekim incelenen belgelerin doğruluğunun ve geçerliliğinin sağlanması çalışmanın bilimsel ve etik kurallara uygun biçimde gerçekleşmesini sağlayacaktır.

Doküman incelemesinde amaç, anahtar kelimelere ulaşmayı sağlayabilecek bilgi elde edebilmektir. Doküman incelemesinde toplanan veriler içerik ve anlamlarına göre kodlama (etiketleme) suretiyle parçalara ayrılmaktadır. Aynı karaktere ve özelliklere sahip parçalar bir araya gelerek kavramları oluşturmaktadır. Kavramların bir araya gelmesi sonucu temalar biçimlenmiş olmaktadır. Dolayısıyla doküman analizinde araştırılan konuyu açıklayabilecek veri ve argümanlar bu şekilde ortaya çıkabilmektedir (Demir, 2021: 323).

Araştırmanın verileri analiz sürecinde tematik analiz metodu kullanılmıştır. Tematik analiz, içerik analizi ile birlikte sosyal veri analizlerinde tercih edilen veri analiz yöntemidir. Araştırma konusuyla ilgili önceden kurgulanmış belirli temalar, başlıklar altında konuyu değerlendirme, derinlemesine yorumlama anlamına gelen tematik analiz, sosyal bilimciler tarafından tercih edilen bir veri analiz tekniğidir. Akdeniz'i mekân ve insan boyutuyla ele alan çalışmada mekân ve insan temaları altında toplanan veriler derinlemesine yorumlanarak sosyolojik bağlamda özetlenmiştir. Veri analizinde bilinen verilerden yola çıkılarak yeni, bilinmeyen konu ve kavramlar keşfedilmek amaçlanmıştır. *Aganta Burina Burinata*'da mekân teması altında Akdeniz'in adaları, boğazları, suyolları, kıyıları, adaları, kıyı şehirleri ve bunların iklime bağlı olarak özellikleri betimlenmiştir. Mekânın ürettiği toplumsal davranış ve buna bağlı olarak ekonomik faaliyetler hakkında çözümlenmeler yapılmıştır. İnsan teması altında ise toprak ve deniz insanların karakteristikleri karşılaştırmalı yorumlanmış, Akdeniz insanının karakteri, sosyal ve kültürel ilişkileri, aile yaşantısı, yaşam biçimleri incelenmiştir.

2.Altıncı Kıtanın Kalbi: Aganta Burina Burinata ve Mekân

Edebiyatımıza Akdeniz'i, Ege'yi tabiat sevgisi ve deniz aşkını aşlıyan Cevat Şakir Kabaağaçlı, 1890 yılında Girit Adası'nda dünyaya gelmiş, İstanbul Amerikan Robert College'de eğitim görmüştür. İngiltere'de Oxford Üniversitesi'nde tarih bölümü eğitimi alan fakat eğitimini tamamlayamayan Balıkçı yurda dönmüştür. İstiklal Mahkemelerini eleştiren yazısı sebebiyle tutuklanarak Ankara'ya cezaevine gönderilen Cevat Bey, takriben üç yıl boyunca Bodrum Cezaevine sevkini beklemiş, şehir şehir cezaevi sevkleriyle sonunda Bodrum'a gönderilmiştir (Öztürk, 2014: 210). Yazarın bu yolculuklar esnasında başına gelenler ve Maviye ulaşma arzusu Mavi Sürgün adını verdiği çalışmasını ortaya çıkarmıştır. Cevat Bey'den Halikarnas Balıkçısı'na dönüşen Akdenizlilik, deniz tutkusu, şiirlerine, öykü ve romanlara konu olan Balıkçı'nın edebi kişiliğinin oluşmasında Azra Erhat'a yazmış olduğu mektupların önemli bir yeri vardır (Erhat, 1976). Bir Akdeniz aşığı olarak Halikarnas Balıkçısı tarafından kaleme alınan *Aganta Burina Burinata*, Akdeniz sevgisinin, tabiat aşkının yansıması niteliğindedir. Altı yabancı dile çevrilerek yayımlanan (Pilav, 2014: 131) Halikarnas Balıkçısı'nın ilk romanı olan yapıtın konusu; Akdeniz ve Akdeniz'den geçimini temin eden insanların gündelik yaşam pratikleri, yaşam biçimleri, sosyal ve ekonomik sorunları ve anlam dünyalarıdır. Arşipel olarak adlandırdığı Ege Denizi ile Akdeniz'in insanlarını, inanışlarını, gelenek ve göreneklerini yansıtan Halikarnas Balıkçısı, Türk edebiyatında Mavi Anadolu Hareketi'nin önde gelen isimlerinde birisi olmuştur (Berbercan, 2014: 30; Arseven, 2021: 705). Mavi Anadolu Hareketi, Akdeniz medeniyetine Anadolu

penceresinden bakabilmeyi amaçlayan, Anadolu kültür ve edebiyatının düşünsel bir ürünüdür (Karataş, 2014: 12; Akay Ahmed, 2015: 82; Küçük, 2017: 81; Koşar, 2018: 81).

Giriş bölümünde Muğla'nın Bodrum ve Milas kentlerinin doğal güzelliklerinin betimlendiği *Aganta Burina Burinata*'da zengin bir mekânsal çeşitlilik göze çarpmaktadır. Mekân olarak deniz ve kara mekânı olarak ayrıma giden Halikarnas Balıkçısı, olayları çoğunlukla denizde, deniz gören kıyı ve sahil kasabalarında inşa etmiştir. Akdeniz'i olayların merkezine taşıyan Balıkçı, Sicilya, Barselona, Malaga, Napoli, Pire Limanı, Girit, Rodos, Tillos, Selanik, Tekirburnu, Palamut Bükü, Marsilya, Arşipel (Ege) Denizi, İzmir, İstanbul, Sali Adası, Apostol Adası, Mirabello Kıyıları, Sporad Adaları, Kandiye, Knidos ve İskenderiye gibi Akdeniz limanlarını, adaları ve sahilleri mekân olarak tercih etmiştir. Anlam ve düşünce dünyası zengin olan Halikarnas Balıkçısı, eserinde mitolojik unsurlardan yararlanmış (Akay Ahmed, 2015: 90). *Aganta Burina Burinata*'da Provezza fırtınası bu duruma örnek gösterilebilir. (Arseven, 2021: 712). Balıkçı'ya göre insan mekânın ürettiği bir değer olmakla birlikte, mekân insanın sosyal ve kültürel alışkanlıklarına, ekonomik uğraşına, yaşam biçimini şekillendiren bir unsurdur. Nitekim düşünsel değil doğal olarak tabiatla iç içe olan insanın gündelik yaşam pratiklerinin mekândan soyutlanabilmesi mümkün değildir (Baykara, 2012: 133).

Yapıtta, deniz aşığı olan Mahmut'un başından geçenler, kendi ağzından okuyucuya aktarılmıştır. Babası ve amcası Hakkı Reis başta olmak üzere aile büyükleri ve komşuları denizci olan Mahmut'un ailesi, Mahmut'un denizci olmasını istememektedir. Ailesi, Mahmut'un zeytin, limon ağaçları yetiştirmesini, tarım ve hayvancılıkla uğraşmasını ve denizden uzak durmasını temenni etmektedir (Halikarnas Balıkçısı, 2004: 7, 64). Oyuncakları dahi sal ve küçük kayık olan deniz sevdalısı Mahmut, bir gün komşu kızları Fatma ve Fatma'nın babası ile küçük bir gezinti yaparak avlanmaya çıkmıştır. Ömründe ilk kez böyle bir tecrübe yaşayan Mahmut, deniz aşkını bir türlü içinden atamamış ve gizlice amcasının balıkçı teknesine tayfa olarak yazılmıştır.

Mahmut, mekân olarak denizin masmavi rengini, iyot kokusunu, doğasını ve sessizliğini sevmiştir. Yapıttaki bazı insanlar, denizde çocuğunun nafakasını, evinin ekmeğini arayan kendi hallerinde kimseler olduğu görülmektedir. Denize açılanlar sadece sünger avcıları, dalgıçlar, balıkçılar, midyeciler değildir elbette. İnsanlar, tekneye binmekle bilinmeyene doğru yol almış ve yeni şeyler keşfetmek için denize açılmışlardır (Halikarnas Balıkçısı, 2004: 58). Akdeniz, kimi zaman fırtınalarla tekneleri alabora etmiş, canlar almış olmasına rağmen deniz insanları için tabiatın ve yaşama sevincinin kaynağı olmuştur. Halikarnas Balıkçısı'nın betimlemesinde deniz; huzuru, yalnızlığı ve sessizliği temsil eden bir görünüme sahip olmuştur. Denize açılabilmek cesaret ve kabiliyet gerektiren bir iştir. Öyle ki Yunus Peygamber'in bilinmeyen diyarlarda denize açılması, büyük bir balık tarafından yutulması ve balığın karnında yaşaması bunun bir örneği kabul edilebilir. Saatçioğlu'na (2016: 588) göre mekân; sosyal ve ekonomik davranış geliştirilmesi konusunda önemli bir işleve sahiptir. Nitekim kara mekânı ve deniz mekânı insanların arkadaşlıkları, sosyal ilişkileri, aidiyetleri ve ekonomik faaliyetleri birbirlerinden ayrılmıştır. Yapıtta ölen kişiye “nur içinde yatsın”, “toprağı bol olsun” denilmemektedir. Çünkü hayatını kaybeden insanların büyük bir kısmı denizde boğularak hayatlarını yitirmektedirler. *Aganta Burina Burinata*'da denizden dönen Ateşoğlu, kocası denizde olan ve çocuğu hastalanmış fedakâr anne Emine Kadın'a hiç düşünmeden cebindeki tüm kazandığını vererek “denizcilerin çocukları denizcilere emanettir!” demiştir. Bu durum denizciler arasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın bir örneğini sunması bakımından önemlidir (Halikarnas Balıkçısı, 2004: 77).

Romanda dikkat çeken diğer nokta deniz ürünleri ile ilgili olmuştur. Deniz ürünleri kadar lezzetli, insan sağlığına faydalı ürünler karada yer almamaktadır. Bir gün Ateşoğlu ile avlanmaya çıkan Mahmut ve yanındaki tayfalar kıyı köylerinden birisine yakın olarak buldukları bir sırada kıyı köylüleri, yaşlı babalarının hasta olduğunu, yanlarında tuttıkları balık varsa kendilerine vermelerini istemişlerdir. Nitekim o dönemde balık ve deniz ürünleri vitamin deposu, ilaç niyetine kullanılan şifalı besinlerdir (Halikarnas Balıkçısı, 2004: 81). *Aganta Burina Burinata*'da geçen zaman dilimi ile ilgili kesin ve net bir ayırım ortaya konmazken Osmanlı Devleti ile İtalya arasında gerçekleşen Trablusgarp Savaşı (1911-1912) sebebiyle balıkçıların Akdeniz'in batısına rahatça açılmadığından bahsedilmiştir. Bu bakımdan yapıttaki zaman diliminin Osmanlı Devleti'nin son dönemleri olduğu anlaşılmaktadır. Lefebvre *Mekânın Üretimi* yapıtında mekânı, bireyin eylem ya da davranış üretimi konusunda kendisine olanak sağlayan, hacmi ve sınırı olan boşluk, yer olarak ifade etmiştir. Akdeniz mekânının insanlara çevreyle ilgili bir takım özellikleri sunduğunu belirten Lefebvre, güneşten faydalanma, deniz, iklim ve su ürünlerini bu ekolojik özelliklere dahil etmiştir (Lefebvre, 2014: 86). *Aganta Burina Burinata* ile paralellik gösteren bu sosyo kültürel doğa, denize kıyısı olan Akdeniz şehirleriyle benzerlikler taşımaktadır.

Öztürk (2021: 43) Balıkçı'nın Akdeniz'i ütöpic bir mekan olmaktan öte estetik ve içselleştirilmiş bir mekan olarak kurguladığını belirtmektedir. Yapıtta Akdeniz, sadece coğrafi ya da tarihi bir mekân olarak değil aynı zamanda tabiatı, güneşi, denizi, bulutları, martıları, rüzgârıyla insana yaşama sevinci ve mutluluk aşıl原因 bir yaşam ünitesidir. Akdeniz, dünyaya açılan yeni pencere, yeni fırsatlar sunan renkli bir iklimdir. Mahmut, amcası Hakkı Reis ile kavgası sonrası işsiz kalması akabinde yapıtta adı geçen tek resmi devlet kurumu Liman Daire'sine giderek başka bir yere tayfa olarak yazılmak istediğini Liman Daire Başkanı ile görüşmüştür. Mahmut başka bir gemide iş bulunca Marsilya'ya kadar uzanan uzun soluklu bir Akdeniz seyahati başlamıştır. Mahmut'un deniz aşkı, yeni insanlar, yeni yollar, yeni ürünler ve ticaretle karşılaşmasını sağlamıştır. İçindeki keşfetme ve yeni mekânlar görme, öğrenme arzusu Mahmut'u yeni maceralara sürüklemiştir. Akdeniz seyahati sırasında Ege'deki Adalardan, İstanköy, Midilli, Girit ve Rodos'a kadar geniş bir betimleme yapan Mahmut, Akdeniz tarihini değil Akdeniz Coğrafyası'nın tarihini, doğal ve kültürel güzelliklerini, yetiştirilen ürünleri, Akdeniz insanının karakteristik özelliklerini, uğraşlarını, gelenek ve göreneklerini anlatmıştır. Mahmut'a göre; Etna Yanardağı, Palermo Körfezi, Malaga, Venedik, Napoli, Sicilya, İstanbul, Atina ve Rodos Akdeniz'in ta kendisidir. Akdeniz, balıktır, yosundur ve mavidir. Akdeniz, kıyıda iklimdir, limondur, portakaldır ve zeytindir. Karşılıksız bir doğa aşkı ve buna bağlı yaşam biçimidir Akdeniz. Halikarnas Balıkçısı romanda, Anadolu'da varlık göstermiş tüm medeniyetleri sahiplenici bir tutumla olayları anlatmıştır. Akdeniz'i bir bütün olarak gören Balıkçı, Akdeniz'i, Ege Adalarını da yurt kabul etmiştir (Yazıcı, 2011: 166). Balıkçı'ya göre Akdeniz kültürel bir çeşitliliğin hakim olduğu, birçok ulus ve medeniyete ev sahipliği yapmış kolektif bir yaşam alanıdır. Akdenizlilik anlayışını besleyen önemli damar Anadolu medeniyetidir. Nitekim bilim, sanat, edebiyat, mimarinin kaynağı Anadolu uygarlıklarından doğmuştur (Küçük, 2017: 87).

Avlanma yasağının olduğu dönemlerde Selanik ve Pire Limanına portakal ve limon yükü taşıdıklarını anlatan Mahmut, balıkçılık ve denizcilik yapacak kişinin işinin kolay olmadığını belirtmiş, sırtını yünlü pamuklara alıştırılmış kimselerin balık ağlarını çekecek gücü olmadığını, deniz işinin beden emeğine dayalı olduğunu anlatmıştır (Halikarnas Balıkçısı, 2004: 78). Denizde yaşayan denizde, karada yaşayan karada ölür misali, Mahmut'un uzun avlanma, balıkçılık ve

denizcilik uğraşlarında hastalanan insanların öldüğü vakit, denize atılması dikkat çekici bir durum olmuştur. Karaya çıkamayacak durumda oldukları için, ölümlerinin bedenlerinin kokmasından rahatsız olan denizciler seyahat esnasında ölenleri denize atmışlardır. Sefer sırasında hastalanan yaşlı balıkçı Antika Ömer Dayı'nın ölmesi üzerine denize atılması oldukça duygu yüklü olmuştur (Halikarnas Balıkçısı, 2004: 119).

Zeynel Kaptan'ın kızı Ayşe'yi denizden vazgeçmesi koşuluyla Mahmut'a vereceğini söylemesi mekânsal değişim açısından yapıtın dönüm noktası olmuştur. Büyük ve geniş arazilere sahip Zeynel Kaptan, kızını güvenebileceği Mahmut gibi dürüst birisiyle evlendirmek istemiştir. Kızına göz kulak olacak Mahmut'a toprak ağalığı teklif eden Zeynel Kaptan, Mahmut'u denizden çekip çıkarmaya çalışmıştır. Bir süre sonra Mahmut, Ayşe ile evlenmiş, bağ ve bahçe işleri ile geçimini topraktan temin etmeye başlamıştır. Deniz dahi görmeyen bir köye yerleşen Mahmut, ne yapsa da deniz sevdasını, mavi aşkını içinden atamamış, toprağa bir türlü uyum sağlayamamıştır. Geminin muçosunu, Salapuryasını, Papafingosunu özleyen Mahmut, tarlada yürürken kendisini adeta midyenin içinde yürüyor gibi hissetmiş, denizi, deniz insanlarını, maviyi ve doğayı aklından çıkaramamıştır. Kendisini denizden karaya vuran balıklara benzeten Mahmut, karada nefes alamadığını, artık hayatın bir anlamının kalmadığını düşünmeye başlamıştır. Tarlada kızgın güneşin altında çalışan çiftçileri kızarmış istakozlara benzeten Mahmut, eşya ve nesnelere üzerinden deniz mekânı ile ilişkisini sürdürmüştür.

Çiftçilik yaparak geçimlerini sağlayan Gâvur Ali ve Diktiğin Hüseyin Dayı ile bir türlü anlaşamayan Mahmut, kara insanlarını dürüst bulmamış, karadaki menfaate dayalı ilişkileri fark edince iyice içine kapanmıştır. Bir gün kayınpederinin daveti üzerine deniz gören bir kıyı kasabasında eşi Ayşe ile düğüne davet edilen Mahmut, denizi üç ay sonra göreceği için âdeta çocuklar gibi şenlenmiş ve heyecanlanmıştır (Halikarnas Balıkçısı, 2004: 190). Ektiğini biçen fakat bu hayattan bir türlü haz almayan Mahmut, Ayşe'ye denize dönmek istediğini ve deniz aşkı uğruna her şeyden vazgeçmek istediğini söylemiştir. Ayşe, kocası denize dönmeyi diye muskalar yazdırıp Mahmut'un elbiselerini hocaya okutsa da bu çabası nafile kalmıştır. Çünkü Gökova, Güvercinlik, Bodrum, Rodos, Sporad Adaları, Sömbeki ve Tillos kollarını açmış Mahmut'u beklemektedir.

2.2. *Aganta Burina Burinata* ve İnsan

Aganta Burina Burinata, mekânın insan üzerindeki sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik etkilerini ortaya koyan bir Akdeniz okumasıdır. Bir mekân olarak Akdeniz, sadece doğal güzellikleri ve sunduğu imkânlarının yanı sıra insanların değerlerini, mesleklerini, inanışlarını ve karakterini şekillendirmektedir (Çolak, 1990: 23).

İnsan-deniz ve insan-toprak ilişkisinin incelendiği *Aganta Burina Burinata*'da, insanların doğayla olan ilişkilerinin mitolojik unsurlarla anlatıldığı görülmektedir. 1944 yılında yayımlanan roman, o döneme kadar Türk edebiyatı'nda deniz ve deniz insanlarını konu alan nadir yapıtlardan birisi olmuştur (Günyol, 1999: 155). Gerek konusu gerek içeriği ile Akdeniz Edebiyatına katkı sağlayan romanda insanlar kara (toprak) ve deniz insanları olarak iki kısımda incelenmiştir. Kara insanı, geçimini bağ, bahçe ve tarladan sağlayan, kendisinden başkasını düşünmeyen, dayanışma ve yardımlaşma kültürü gelişmemiş kimselerden oluşmaktadır. Toprağa bağlı olan bu insanların sosyal ve ekonomik hayatları, bayağı, durağan kısır bir döngü içindedir. Birbirlerinin tarlalarına mahsullerine göz diken, borç karşılığı birbirlerinin ürünlerine ipotek koyan bu insanlar,

Halikarnas Balıkcısı'nın deyimiyle dört duvar arasına sıkışıp kalmış, bencil kimselerdir. Deniz insanı ise, kara insanına nazaran geliri, ekmeği garanti altında olmayan, girişimci, cesur, yardımsever kimselerdir (Saatçioğlu, 2016: 595).

Romanda adı geçen deniz insanları menfaat gözetmeksizin birbirlerine yardım eden, sosyal sermayesi güçlü, yardımsever kimselerken, kara insanı toprağa ve emeğe bağlıdır. Kara insanı karşılığını almadan hiçbir şeyini komşusuyla dahi paylaşmamıştır. Çünkü kara insanları, denizlerdeki insanlar gibi büyük fırtınalar ve tehlikeler görmemiş, dayanışma kültürünü geliştirecek hayat tecrübesine sahip olamamışlardır. Deniz insanları misafirperver ve gönüllü bol kimselerken kara insanları hesap kitap işlerini seven kimselerdir (Asiltürk, 2015: 36). Aslında deniz insanını denizci yapan kültürel karakteristikler sahip oldukları ahlaki olgunlukları ve değerleridir. Bu durumun istisnası Mahmut'un amcası Hakkı Reis'tir. Cimri ve bir o kadarda zalim olan Hakkı Reis, yemeğe fazla yağ döktüğü için genç bir tayfasını feci bir şekilde dövmüştür. Hakkı Reis, yeğeni Mahmut'la dahi para meselesi yüzünden tartışmış, Mahmut'u gemiden kovmuştur. Bu yüzden Mahmut'a göre amcası Hakkı Reis olumsuz özellikleri sebebiyle kara insanını andırmaktadır.

Her şartta birbirilerine maddi ve manevi desteği esirgemeyen deniz insanları, çevre ve doğa aşığı, fedakâr, yardımsever, kararlı ve azimli kimselerdir. Denizciler, denizle o kadar bütünleşmiş insanlardır ki öldükleri zaman dahi denize atılırlar. Deniz insanı, zorlu fırtınalar, hortumlar karşısında yılmadan yoluna devam eden, özgürlüğüne düşkün, mücadeleci bir karaktere sahip olmuştur. Deniz insanları, halatları ve ağları çekebilecek güce sahip oldukları için kara insanına göre daha dayanıklı, sağlıklı ve bedenen güçlü kimselerdir (Altıkulaç Demirdağ, 2012: 229). Yapıtta deniz insanları arasında yaşlı olanlar ve genç olanlar bağlamında ayırım yapıldığı görülmektedir. Nitekim yaşlı deniz insanları artık başka işler yapan, eşlerini veya akrabalarını denizde kaybettikleri için denizden korkan bir yandan da içlerindeki deniz aşkını bir türlü atamayan kimselerdir. Örneğin Bakkal Fehmi, Milas'ta bakkal dükkânı açmış, hali vakti yerinde olan eski bir denizcidir. Fehmi Bey, bakkaldan dünyalığını kazanmasına rağmen karaya vurmuş balık gibi çırpınan, her şeye rağmen denize sevdasını yitirmemiş birisidir.

Deniz insanları için deniz; maceranın, bilinmeyen yeni şeyler keşfetmenin, tabiat sevgisi ve yaşama heyecanının sembolüdür. Yapıtta yer alan karakterler kişilikleri ve özellikleri ile kara ve deniz insanı olarak birbirinden ayrılmışlardır. Söz gelimi Fatma, Mahmut'un çocukluk aşkı ve denizin sembolüken Mahmut'un maddi kaygılar sebebiyle evlenmiş olduğu Ayşe kara (toprak) insanını temsil etmektedir. Ayşe, kendilerine borçlu olan çiftçilerin mallarına el koydurabilecek, tefeci gibi fazla para isteyecek kadar zalim, dünyacı bir kadındır. Fatma ise sakin, azla yetinmesini bilen, gözü ve gönüllü tok olan birisidir. Fernand Braudel'in (1991) *Akdeniz, İnsanlar ve Miras* isimli yapıtında Akdeniz toplumlarının sahip olduğu geleneksel aile yapıları, bütünlükler, sosyal ve ekonomik bağımlılık gibi özellikler Halikarnas Balıkcısı'nın *Aganta Burina Burinata*'sında da rastlanmaktadır. *Aganta Burina Burinata*'daki ataerkillik, ortak üretim ve tüketim, dayanışma, yaşlılara saygı duymak, ebeveynlerin toplumsal kontrolü ve evlat sevgisi toplumsal hayatta önemli bir işleve sahiptir. *Aganta Burina Burinata*'da hem karakter hem de toplumsal işbölümü bakımından erkek egemenliği göze çarpmaktadır. Erkek egemen bir toplumsal düzenin varlığı söz konusu olan yapıtta, eşinden dolayı sorunlar yaşayan ve üzgün bir halde bulunan Kra Hüseyin'e "insan kadın için dertlenir mi, boşver." Cevabını veren Demir Ağa, toplumsal cinsiyet normlarını ve eril tahakkümü benimsemiş bir kimsedir.

Zımba Yusuf'un kadınlar için söylemiş olduğu sözlerde eril değerlerin hâkim olduğu, kadınların sosyal statülerinin düşük olduğuna işaret etmektedir. Zımba Yusuf'un "Kadın mı, en iyisinin Allah belasını versin." (Halikarnas, Balıkçısı, 1991: 11) demesi, kadınlara karşı bakış açısını ortaya koymaktadır. "Evde yağ bitti, yemeğin tuzu yok, evde tuz kalmadı, un yok..." Kadınların bir türlü isteği bitmeyen ve erkeklerin sürekli hayatlarını meşgul eden bir nesne olarak gören bu anlayış, gelin olacağı gece eşinden şiddetli bir yumruk yiyerek yere düşen ve akli dengesini kaybeden "Deli Zehra" olayında da göze çarpmaktadır (Halikarnas, Balıkçısı, 1991: 65). Aynı şekilde bir erkek çocuğu ile kavga ederek onu kovalayan Fatma'ya çevresindeki insanlar tarafından "Erkek Fatma" lakabının verilmiş olması düşündürücüdür. Babası Ateşoğlu'nun "Bana iki erkek evlat verseler Fatma'yı değişmem" sözü cinsiyetçi eril söylemin en doğal örneklerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla yapıtta kadınların sosyal ve ekonomik yaşamda, kamusal alanda erkekler kadın aktif roller sütlemedikleri, erkeklere bağlı ve bağımlı olarak yaşadıkları anlaşılmaktadır.

2.3. Aganta Burina Burinata'da Karakterler

Erkek Karakter	Meslek-Özellik	Kadın Karakter	Meslek-Özellik
Mahmut	Tayfa, deniz aşığı	Fatma	Balıkçı kızı
Ateşoğlu	Denizci	Ayşe	Zeynel Kaptan'ın kızı, çiftçi
Bakkal Fehmi	Denizci	Elif Kız	İyi niyetli, masumiyetin sembolü
Kirpi Halil Usta	Denizci	Halime Hala	Balıkçı Ateşoğlu'nun kız kardeşi
Karamanoğlu	Denizci	Deli Zehra	Akli dengesi yerinde değildir
Kara Hüseyin	Denizci	Dilli Düdük Huriye	Dedikoducu
Zımba Yusuf	Denizci	Danacıların Hanife	Dedikoducu
Molla Efendi	Denizci	Emine Kadın	Balıkçı eşi, Fedakâr anne
Demir Ağa	Denizci		
Lostromo Yaşar	Denizci Kaptan		
Zeynel Kaptan	Denizci Kaptan		
Süleyman	Tayfa, deniz aşığı		
Hakkı Reis	Denizci		

Aliş	Tayfa, deniz aşığı		
Kalafat Usta	Gemi yapımı ustası		
Müftü Abdülvahhap	Din İstismarcısı		
Tosun Ahmet	Denizci		
Davut	Tayfa, deniz aşığı		
Gâvur Ali	Çiftçi		
Diktiğin Hüseyin Dayı	Çiftçi		
Aşçı Yaşar	Aşçı		

Eserde Mahmut, deniz sevdalısı, yaşama sevinciyle dolu bir çocuktur. Akdeniz’i, iklimini ve doğal güzelliklerine hayrandır. Ateşoğlu, Demir Ağa, Zimba Yusuf eril söylemleriyle ön plana çıkan, hayat tecrübesi derin denizcilerdir. Davut Reis, ömrü denizlerde geçeceğinden bahisle evlenmemiş fakat evlenmediği, bir yuva kurmadığı için pişman olmuş bir denizcidir. Kalafat Usta, tekne ve gemi yapımıyla ilgilenen, işine özen gösteren iyi bir zanaatkârdır. İşini hakkıyla yaptığı için diğer insanlar tarafından itibare gören bir kimsedir. Bakkal Fehmi, gençliği denizcilikle geçmiş yaşlandığı için artık bir bakkal dükkânı açarak geçimini sağlayan birisidir. Hâlâ içi deniz aşkı ile dolu olan bu adam, denizde geçirdiği balık avlama maceralarını unutamamaktadır. Veysel Kaptan ise aksi, cimri bir denizcidir. Esasen deniz insanlarının ortak özelliklerinin cömertlik, yardımseverlik olduğu bilinmesine rağmen Veysel Kaptan bu durumun istisnası sayılabilir. Romanda bahsi geçen kadınlar ise deyim yerindeyse “erkek gibi” kadınlardır. Toplumsal cinsiyet normlarını benimsemiş kadınlar vefakâr olma, yardımseverlik, şefkatli olma ve annelik gibi davranışlarla karakterize olmuşlardır. Bunun yanında Dilli Dündük Huriye ve Danacıların Hanife gibi kadınların komşu kadınlarla dedikodu yapmak ile tanınması düşündürücüdür. Diktiğin Hüseyin Dayı ve Gâvur Ali, çiftçilik yapan, tarım ve hayvancılıkla uğraşan toprak insanlarıdır. Maddî ve manevî olarak menfaat temin etmek amacıyla başkalarının toğrağına göz dikebilen bu kimseler, çıkarıcı ilişkilerle tanınırlar.

Balıkçı, *Aganta Burina Burinata*’da toprağa egemenlik kurmuş kara insanıyla denize egemenlik kuramamış insanların geçim dertleri, yoksullukları ve yaşam mücadelelerini resmetmiştir. *Aganta Burina Burinata*’da hava durumu, iklim ve mekân insanların ekonomik faaliyetlerini büyük ölçüde biçimlendirmiştir. Avlanma yasağından dolayı denize açılmayan deniz insanları; limon ve portakal gibi Akdeniz meyvelerini Bodrum, Palamutbükü’nden Selanik ve Pire gibi Akdeniz Limanlarına taşımışlardır (Asiltürk, 2015: 46). Dürüstlük, yardımseverlik, dayanışma, güvenilir olma, güçlü olma, sabırlı olma, kararlılık ve cesaret gibi toplumsal erdemler ve değerlerin bireyler ve semboller üzerinden anlatıldığı romanda, Anadolu insanının birçok özelliğine vurgu yapılmıştır (Cihan, 2013: 99). Yapıtta yer alan insanların yoksullukları, korkuları, sevgileri, yalnızlıkları, gelecek beklentileri, anlam dünyaları deniz merkezli olmuştur. Deniz, olayların nesnesi ya da edilgen konumda bulunan bir aracı olmaktan öte geçmiş, tıpkı duygulu bir insan gibi kişileştirilmiş ve özneleşmiştir.

Halikarnas Balıkçısı'nın tabiat sevgisi ve çevre duyarlılığının ifadesi Akdeniz olmuştur. Azla yetinmeyi bilen, tokgözlü ve paylaşmayı seven Anadolu insanının portresini çizen Balıkçı, deniz insanını, balıkçıları, sünger avcılarını, dalgıçları ve sorunlarını paylaşmıştır. Deniz insanını kara insanından üstün tutan Balıkçı, denizci olabilmenin insanlara haklı bir gurur ve kimlik kazandırdığını anlatmıştır. Barselona'dan Napoli'ye, Atina'dan İskenderiye'ye, Bodrum'dan Marsilya'ya kadar uzanan Akdeniz kentlerini anlatan Balıkçı denizcilik terimlerini sıkça vurgulamıştır. Öztürk'e (2014: 213) göre Akdeniz kimliğine estetik ve sanatsal bir form kazandıran Halikarnas Balıkçısı, Braudel'in Akdeniz dünyası üzerine üretmiş olduğu çalışmalarına anlamlı ve özgün bir katkı sağlamıştır.

Sonuç

Aganta Burina Burinata, Akdenizlilik kimliği/duyarlılığı bağlamında Akdeniz'in mekânı, iklimi, tarihi, mitolojisi, gelenek ve değerlerini konu alan bir Akdeniz okumasıdır. Fiziki coğrafyanın Akdeniz tanımından öte, Akdeniz'in sosyo kültürel değerlerini, iklimini, yetiştirilen ürünlerini, beşeri faaliyetlerini anlatan Halikarnas Balıkçısı, Akdeniz'i ve Akdeniz insanını betimlemiştir.

Akdeniz, tarihsel ve toplumsal kazanımları, maddi ve manevi kültürel unsurları aktarma görevini üstlenmiştir. Halikarnas Balıkçısı, Akdeniz insanında bulunan uzlaşmacı ve yapıcı tavrılı olma, girişimci, maceraperest olma ve yeni şeyler keşfetmeye eğilimli olma gibi ortak özellikleri Mahmut'un şahsında kişileştirmiştir. Akdeniz'in Doğu'sundan Batı'sına, Kuzey'inden Güney'ine geniş bir yaşam alanı oluşturduğunu anlatan Balıkçı, aslında "Altıncı Kıta" derken Akdeniz Coğrafya'sının insanların yeni yurdu haline geldiğini belirtmiştir. Bu yurdun şehirleri, adaları, denizi, geçim kaynakları, üretim ve tüketim alışkanlıkları ile Akdeniz'e farklı bir bakış açısı oluşturmaktadır. *Aganta Burina Burinata'da* mekân olarak sadece Bodrum ve Milâs'la sınırlı olmayan Balıkçı, Atina'dan Pire'ye, Barselona'dan Palermo'ya, Kartaca'dan Marsilya'ya kadar uzanan Akdeniz şehirlerinden, doğal güzelliklerden, coğrafya ve biyolojiden bahsetmiştir. Yapıtında Akdeniz'in ovaları, dağları, limanları, şehirleri, inanç ve gelenekleri, ekonomik faaliyetleri, Akdeniz insanının yaşam biçimini anlatan Balıkçı, Akdeniz insanı için Akdeniz'in yaşamın bir parçası haline geldiği, bu iklimin ve denizin insanlara sürdürülebilir bir yaşam arzusu aşılacağını ifade etmiştir.

Bu bağlamda Akdenizlilik duyarlılığının sadece denizde yaşayan ve denizden geçimini temin eden insanların doğasını yansıtmaktan öte çevre ve doğa bilinci, yaşama sevinci, canlılık ve tabiat sevgisi gibi değerleri temsil ettiği anlaşılmaktadır. Tarihsel, sosyolojik ve çevresel koşulların bu kimliğin ortaya çıkmasında önemli ölçüde belirleyici olduğu değerlendirilmekle birlikte yetiştirilen tarım ürünleri, ortak iklim ve iklime bağlı yaşam biçimi bu kimliğin yansımasıdır. Halikarnas Balıkçısı'nın *Aganta Burina Burinata'da* öykülediği insan-mekân, insan-doğa ilişkileri bu Akdenizlilik kavramının yansımasıdır. *Aganta Burina Burinata'da* bir Akdeniz şehri olan Bodrum'da (Halikarnassos) yaşayan Akdeniz insanların gündelik yaşamlarını, ekonomik faaliyetlerini, üretim biçimini, sosyal ve aile ilişkilerini yansıtan Balıkçı, insanları toprak ve deniz insanları olarak iki kısımda incelemiştir. Deniz insanlarını Akdenizle özdeşleştirirken kara insanların sosyal alışkanlıklarını ve ilişkilerini çıkarıcı bulmuştur. *Aganta Burina Burinata'da* deniz insanların ataya duyulan saygı, sosyal yardımlaşma ve dayanışma kültürü, ahlaki olgunlukları ön plana çıkarken, ebeveynlerin sosyal ilişkilerde ve evliliklerde belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Ataerkil bir yaşam biçiminin egemen olduğu bir toplumsal yaşamı anlatan

Balıkçı, kadınları olaylardan etkilenen pasif ve edilgen rollerle temsil etmiştir. Bu yönüyle yapıtın kaleme alındığı dönemin kadın-erkek ilişkilerini yansıttığı düşünülmektedir.

Aganta Burina Burinata'da deniziyle, gemisiyle, balığı ve yosunuyla sosyo kültürel olarak bir Akdeniz okumasıdır. İklimi, şehirleri, kıyıları, bitki örtüsüyle Akdeniz'i ve Akdeniz insanını konu alan yapıt, Akdenizlilik olgusu hakkında bilgi sunması açısından büyük önem arz etmektedir. İnsan sevgisi, doğa ve çevre bilinci, hayvan sevgisi gibi duyarlılıkların oluşturulması ve geliştirilmesi bağlamında farkındalık yaratan yapıt, insan-mekân ve insan-doğa ilişkilerine farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Coğrafi ve fiziki özellikleri dışında Akdeniz'i toplumsal kültürel ve ekonomik yönüyle betimleyen Balıkçı'nın Akdenizlilik kimliği/duyarlılığın oluşturulması açısından literatüre büyük katkı sağladığı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Abulafia, D. (2011). *The great sea: a human history of the Mediterranean*. Oxford University Press.
- Asiltürk, B. (2015). Halikarnas Balıkçısı'nın "Aganta Burina Burinata" romanında otobiyografik yansımalar ve tanıklıklar. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, (14), 21-56.
- Ak, M. (2018). Anamas yaylaları ve Yörükler. *Asya Studies*, 6(6), 1-6.
- Akay Ahmed, A. (2015). Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın Gülen Ada Hikayesinde aktarılan değerler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (2), 78-82.
- Altıkulaç Demirdağ, R. (2012). Halikarnas Balıkçısı'nın doğa insan ikilemi Felâketler romanı: *Aganta Burina Burinata*. Prof. Dr. Mine Mengi adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) *Bildirileri*, Adana: Türkiye.
- Arseven, T. (2021). Halikarnas Balıkçısı'nda deniz motifleri ve Poseidon. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 27(13), 705-720.
- Aygül H. H. ve Demir E. (2020). *Türkiye iş gücü piyasasının yeni aktörleri Suriyeli işçiler (Antalya Büyükşehir Belediyesi Toptancı Hal Kompleksi)*. M. Çakır ve F. Kahraman (Ed.), *Sosyal problemler sosyolojisi: Teoriden uygulamaya sosyal problemler üzerine tartışmalar* (1. Baskı s. 128- 161) içinde. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aygül H. H. ve Demir E. (2021). *İsyanlar savaşlar ve istilalar bağlamında Akdeniz'de sürgün ve göç tarihi*. E. Kaynak İltar ve H. H. Aygül (Ed.), *Bütün yönleriyle Akdeniz* (1. Baskı s. 361-393) içinde. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Baykara, O. (2012). Şiğa Naoya'nın Manazuru Öyküsü ile Halikarnas Balıkçısı'nın Deniz Oğlu Öyküsünün karşılaştırmalı yapısal ve tematik değerlendirmesi. *Folklor/Edebiyat*, 18(70), 123-144.
- Berbercan, M. G. (2014). Akdeniz kültürü üzerine bir sözlükçü ve etimolog: Halikarnas Balıkçısı, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmalar Dergisi*, 4(11), 26-46.
- Braudel, F. (1990). *Akdeniz, mekân ve tarih*. (N. Erkurt, Çev.). Metis Yayınları.
- Braudel, F. (1991). *Akdeniz, insanlar ve miras*. (A. Derman, Çev.). Metis Yayınları.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative research journal*, 9(2), 27-40.

- Cihan, N. (2013). Aganta Burina Burinata romanına değerler aktarımı bağlamında bir bakış. *Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 91-102.
- Çolak, M. (1990). Theodor Storm'un Kıratlı ve Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın Aganta Burina Burinata isimli eserlerinde deniz. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 27-36.
- Demir, E. (2021). Sabahattin Ali'nin kürk mantolu Madonna'sı ve toplumsal cinsiyet normları gölgesinde bağımsız bir kadın: Maria Puder. *Asya Studies*, 5(16), 215-223.
- Demir, E. (2022a). Göç sosyolojisi. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(2), 131-138.
- Demir, E. (2022b). Antalya'nın nüfusu ve sosyal özellikleri üzerine bir değerlendirme. *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 75-96.
- Demir, E. (2022c). Yengeçli kuyu: Bir Yörüğün Toros anıları. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (12), 341-346.
- Erhat, A. (1976). *Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı*. (1. Baskı). Çağdaş Yayınları.
- Genio, A. (2006). *Akdeniz düşüncesi: Henri Pirenne, Schelomo Dov Goitein, Fernand Braudel*. K. Emiroğlu, O. Özel, E. Özveren ve S. Ünsal (Ed.), *Akdeniz dünyası, düşünce, tarih, görünüm* (s.29-44) içinde. İletişim Yayınları.
- Günyol, V. (1999). *Çalاکalem*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Halikarnas Balıkçısı. (1991). *Aganta Burina Burinata*. (8. Baskı). Bilgi Yayınları.
- Halikarnas Balıkçısı. (2004). *Altuncu Kıta Akdeniz*. (8. Baskı). Bilgi Yayınları.
- Halikarnas Balıkçısı, (2011). *Arşipel*. (Ş. Gökova, Haz.). (3.Baskı). Bilgi Yayınları.
- Horden, P. & Purcell, N. (2006). The Mediterranean and The new thalassology *The American Historical Review*, 111(3), 722-740.
- Hughes, J. D. (2005). *The Mediterranean: an environmental history*. ABC-CLIO Press.
- Karataş, E. (2014). Halikarnas Balıkçısı'nın Turgut Reis adlı eserinin tarihi roman kavramı çerçevesinde değerlendirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(26), 11-26.
- Koşar, E. (2018). Mavi Anadoluculuk ve Sabahattin Eyüboğlu'na eleştirel bakışlar. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, (17), 79-86.
- Küçük, S. (2017). Türk edebiyatında mitoloji arayışları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), 69-90.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi*. (I. Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Norwich, J. J. (2007). *The Middle Sea: a history of the Mediterranean*. Vintage Press.
- Öztürk, F. (2014). Halikarnas Balıkçısı'nda doğa, estetik ve Akdeniz Uygarlığı'nın kaynağı: Arşipel. *Mediterranean Journal of Humanities*, 4(2), 207-213.
- Öztürk, F. (2021). Halikarnas Balıkçısı'nda Akdenizlilik kimliği. *Kün: Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 42-56.
- Pamuk, O. (2013). *Öteki renkler*. Yapı Kredi Yayınları.

- Pilav, S. (2014). Çocuk edebiyatı ilkeleri ışığında Halikarnas Balıkcısı'nın Yol Ver Deniz Hikayesi üzerine bir değerlendirme. *Milli Eğitim Dergisi*, 44(202), 131-140.
- Pryor, J. H. (1992). *Geography, technology, and war: Studies in the maritime history of the Mediterranean, 649-1571*. Cambridge University Press.
- Saatçioğlu, E. (2016). Halikarnas Balıkcısı'nın Aganta Burina Burinata romanını ekoeleştirel bakışla okumak. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 581-600.
- Tabak, F. (2006). *Akdeniz'in sonbaharı 1560-1860*. K. Emiroğlu, O. Özel, E. Özveren ve S. Ünsal (Ed.), *Akdeniz dünyası, düşünce, tarih, görünüm* (s. 57-79) içinde. İletişim Yayınları.
- Tekeli, İ. (2018). Akdeniz, Akdenizlilik ve mobilite. *Meltem İzmir Akdeniz Dergisi*, 7-29.
- Uslu, F. (2010). *Yengeçli kuyu: Bir Yörüğün Toros anıları*. Nüve Kültür Merkezi.
- Uslu, F. (2015). *Sosyolojik bir alan araştırması Bozahmetli Yörük aşireti*. Çizgi Yayınları.
- Uslu, F. (2019). Atayurttan anayurda Yörük obalarında komşuluk ilişkileri. *Türk Ekini*, (3), 36-41.
- Yazıcı, N. (2011). Halikarnas Balıkcısı'nın yazınsal eserlerinde Türk kimliğine ilişkin söylemler, *Türkbilig*, 22, 163-170.

Çatışma beyanı

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.